Існують, крім парикмахерського, два способи голитися: спосіб Шамрая – якщо немає мила; другий спосіб – Щічка – дозволяє поголитися без бритви.

Але можливі цілі тисячі модуляцій, коли треба познайомиться з випадковою панянкою. Тут, що не кавалер, то й свій кодекс.

Один мій товариш, наприклад, вжив методу нахабства. Загородивши собою парадні двері, він заявив рішуче й остаточно:

– Ну, а тепер – робіть зі мною, що хочте. Коли бажано, я можу спуститись у лабіринти каналізації, пролізти через найпотайніші ходи її і відшукати для вас чарівний амулет тихого божевілля. Але ж ви мусите дозволити поцілувати себе…

Мій товариш завжди починав із кінця, а кінчав, полишивши місце для запитань. Цей спосіб принаймні оригінальний.

Моє знайомство з Варею було репродукцією найзвичайнішого шаблону. У Всенародній бібліотеці я переживав черговий припадок тоскної розпуки за другим томом "Початку всіх початків"… і от, до мене всміхнулось таке собі паненя: черепашка, але губки з карміном; замазане пудрою; манікюр і хитрі карі очи з інтрижкою й цікавістю.

Я похмуро глянув…

– Вибачте, ви не знаєте, який у нас… – звернувсь я до черепашки, коли вона сіла одного разу за одним зі мною столиком.

– Час? – усміхаючись, забігло вперед паненя і одсунуло вже рукава з годинничка.

– Прошу – який у нас сьогодні день? Мій календар зіпсувався, – і я строго й серйозно подивився їй у вічі.

Так сталося моє знайомство з Варею.

Із Всенародньої бібліотеки я повинен був ходити в бібліотеку середньовічного стилю: там – склепіння, камінь, похмурі фоліянти і суворий холод.

І на розі вулиці, де повертати додому, ми завжди спинялись із Варею – чим раз довше, перш, ніж розійдемося.

В світлі цитринової ночі не зимної зими поміж нас плелась легко й невтомно нехитра канітель у стилі рожевих бантиків і за кожним разом у розмові все помітнішим ставав позалаштунковий сенс.

Правда, йшов восьмий рік революції… Але в той самий час, міщаночці Варі, що колись скінчила чотири класи приватньої гімназії, а тепер жила в оточенні мамаші, подруг, "madame" Лірман і з установкою на бюджетне майбутнє, незабаром мав розплющитись вісімнадцятий рік. А це щось значить. Хоч поруч із розмовами про манікюр, про фасони сучасних шубок та про інтересних дам і кавалерів ми вплітали й Леніна, і новий побут, і комсомол…

На око я означив Варю так: аргонавт у Аргентину; маленька авантурниця в поході за набитим портмоне та пригодами, що ведуть до ЗАГСу.

Клацали об панель візники, екранно пливли пішоходи, сяяла електрика… А ми стояли, сміялись і сперечалися, в кого кращі руки…

Варя спершу боялась мене, і говорив я сам…

Потім – насмілившись, вона виявляла страшенно милу ініціативу, розповідаючи мені про здоров’я своєї Норочки та про "добренькую бабушку" і, взагалі, всю нескладну хроніку минулого дня…

І от раз вона так розійшлася, так заграла оченятами і замодулювала своїм тембром, що я – р-раз! – і поцілував її.

Варя враз присмиріла, закрила очи віями й прошепотіла:

– Пустіть…

Але на другий день ми базікали по-давньому, я поцілував її вже двічі, почув знову таке саме "пустіть" і "пустив". Стало ясно, що цього хочуть.

І між нами встановилась "любов".

Це була чудна, ніби сімейна, любов.

Не бідкаючись тим, чи любить Варя ріжні фрази, я "скользіл", не зачіпаючись за гілля любовного красномовства, а коли бачив, що черепашка чогось ніби чекає, я ще більше старався подратувати її неясністю. Я говорив:

– Ах, Варя, любить той, хто страждає…

Вона запитливо зиркала на мене й, нічого не розуміючи, кривилась, крутилась, виявляла нетерплячість, але, не чуючи більше нічого, старалась усміхнутись.

Що до гарантій, я був мовчазний, як камінь…

Зрештою, для Варі я був явище ірраціональне. Говорити по-французькому, вживать такі слова, як "аспект" і т. д. не визначало цілком моєї приналежности до іншого світу…

І, врешті-решт, Варя, не мігши пристосувати до мене тактики, що її наказала їй бабушка, здалась, махнувши на все рукою…

– Хай буде, як є, а що є, побачимо…

І визнавши факт, одкинула, до якогось часу, надії на "dejure"…

Рівночасно ж, вона жваво снувала кокетливе павутиння з ріжними шмендриками з технікумів, профшкіл, вузівниками та іншими. Кожне читання в бібліотеці давало їй з подругами нові знайомства…

Невпинно Варя намагалась затягти мене до себе додому.

– Ну йдемо!.. Так підемо? Ви йдете?

Я відповідав:

– Коли Норочка здорова, мені немає у вас діла.

Просто я ухилявся від "западні": оперувати в кімнаті під яструбиними поглядами мамаші мені трудно. Тоді моя увага завжди й фатально зосереджується на собачках та котиках…

Але одного разу в суботу, під мряку й мокрий сніжок, Варя, вхопивши за рукав, втягла мене на другий поверх і з тріумфом привела до себе:

– Ось він!

З-за блискучого самовару блиснула хижо – так мені здалося – мамаша: перед нею лежав розгорнутий том Тургенєва.

Я мусив познайомитися з нею, з одною з подруг, з братом Шурою, мадам Лірман, з Норочкою, і сісти до чаю…

Я озирався…

Рештки комфорту офіцерської сім’ї: "вагон" міщанства в запаленій лямпаді, в червоних і потертих портьєрах, у дешевих меблях, фотографіях, грамофоні… вишиваних кругленьких полотнах – справляли недвозначне враження.

Мамаша – розмовою й злим, вимученим лицем, доповнювала картину…

– А тепер – полюбуйтесь, – знервованим фальцетом доводила вже мені, хоч я зовсім не суперечив, – їсти нічого – а плати… Продала речі – оддай фінінспекторові… Ти… ти… і давай… давай… А де взяти? ріжні хлопчаки позаймали посади… от і Шура…

Шура сидів мовчки й палив махру.

Все зло було від фінінспектора, і злидні сьогоднішнього дня рішуче закликали до портмоне швидкої допомоги.

Бо коли Варя, – почервоніла й з огоньком у очах – поклала, забувшись, зайву ложку цукру в чай, мамаша грізним поглядом застерегла свою Варюшу: "Варко".

І вже я повинен був перекинути свою шклянку, щоб припинити дискусію.

Потім Варя пересунула мене в свою кімнату, і тут ми при одкритих дверях і під пильним контролем мамаші, що ніби читала Тургенєва, ворожили.

Упираючись рівно стільки, скільки треба, Варя поділилася зі мною всіма своїми секретами: записочки та листи від Мік та Нік; фотографічні стьожечки й розетки на пам’ять. З дна шухлядки я витяг картку з мандолінним лицарем перед дамою, виявилось, що лицар – ідеал чоловічої краси, і що Варя хотіла б мати такі сами довгі, витончені пальці, як і в дами…

Варя соромливо всміхалась, я плів нісенітницю.

Потім, маючи весь час на увазі ухо мамаші, я, пробуючи бережні, легенькі штрихи, накреслив перед Варею можливі червоно-макові перспективи для молодої дівчини нашого дня. Трудно було сказать, чи я всерйоз, чи сміюсь…

Але ж карі оченята зачаровані прозорились мені назустріч, і тільки губи несміло заперечували неймовірною посмішкою. Проте, було тихо, тепло й рука, ніжної, покірливої Варі м’яко піддавалась. І тому я закінчив так:

– Зрештою, це – ідеалізація, і для вас я хочу того ж, що й ваша мама… – Ці слова сказано було голосно.

Надворі, погравшись у поцілунок, я розповів Варі секрет своєї адреси і замів сліди за собою: хай ходять сюди оті Ніки, Міки та інші.

З цього часу я – тільки випадковий гість у Варинькіному житті. Початки всіх початків все більше всисали мене, і я залазив в невилазну куширяку мілійонів слів, ріжні секретні справи почали настирливо заважати і мені, похмурому й сердитому, було ніколи на витребеньки. Часто я й не привітався до Варі.

Одного разу Фріда, піймавши мене на неправильнім перехресті двох вулиць, урочисто, надхненно і разом розгублено оповіла новину: "Варя йде заміж!"

Але це не справило жодного ефекту.

– Ну що ж? – кисло відмовив я. – Бажаю і т. д. Вітайте.

Моє життя, очевидно, поверталось поволі під новий знак зодіяку. І моя фігура починає тут затуманюватись на екрані подій.

Майбутнє одруження Варі мало статися інтересним із тих невеличких суперечностів, що наївно закреслились ще спочатку.

Він – наречений – був хлопчина двадцяти двох років, учень із губпартшколи, Кім – так звався. Чорноволосий, стрункий, серйозний. Серед ріжних теорій, робот, книжок, лекцій, що в суворім порядкові розміщались у нього в голові, знайшов чільне й блискуче місце собі Варін образ, і з прямолінійністю партійця Кім вирішив, що Варя – його майбутня дружина. Серйозно він освідчився, а як Варя одповіла нерішучо "не знаю", попросив руки в мамаші.

Майбутність Кіма, як партійця, і той факт, що й тепер він, крім помешкання й повного утримання, лічився десь на посаді, вирішили справу. Кіма було прийнято за сина, а проти Варі мобілізовано цілу систему умовлень, впливів та роз’яснень…

Варя слухала й не йняла віри: вона – наречена! І перед нею скоро стала така антиномія: Кім, безумовно, хороший хлопчик. Тільки ж чи любить вона його? Ні… ні трохи. Зате в них буде своя кімната, канареєчне господарство, будуть ходити подруги і заздрити. Приємно… Але ж… І Варя вагалась. Мамаша бачила, що Варя не серйозно ставилася до діла й цілими ранками то вмовляла ніжно, то сичала. Потім діло дійшло до бойкотів, навіть Варю почала обминати ранкова чашка чаю з

повітряним бутербродом. Тоді Варя виходила було з дому, блукала годинами попід вітринами, розглядаючи дитячі цяцьки і не знала, що їй робити. Зрештою, історія набирала докучливого характеру і закликала до сліз.

А Кім – регулярно, щосереди й щосуботи – заходив до їхнього помешкання, за чаєм детально розповідав про шкільні та службові справи, а як залишався з Варею тет-а-тет говорив, наївно й серйозно, про свої погляди на одруження, про чесне й робоче життя, про дні впорядковані за НОПом та раціонально. Він звертався до Варі на "Ви" й не насмілювавсь поцілувати їй ручку…

Тут я врізався частиною своєї орбіти в заплутаний космос Варіних нерозумінь.

– Е, дурниці, – безжурно затарабанив я: – звичайно, виходь… А то – можна й почекать. В чому справа?

Був вечір синє-льодистий, немов підсніжник угорі притишеною ракетою, і лився часом журний передзвін журавлів. І ми ходили довго, довго… На другім поверсі терплячий Кім чекав Варю додому, а вона за моєю допомогою, декорувала його молодими, ніжними ще й ніби золотими ріжками. Певне, я не думав, про що говорив, бо на прощання Варя, усміхаючись, одповіла мені: "Ну, звичайно, я піду заміж. Що значить?" Але при цьому так задиркувато-весело підморгнула мені, що розшифрувати все це можна було тільки так: "хоч ти й дивак і ексцентрик і майстер "заливать галоші", але я розумію тебе чудесно".

І вона бадьоро злетіла на другий поверх… Ну, а я… я поволі посунув собі додому, шукаючи в лунких вулицях порожнього міста срібного мотузка прийдешніх днів. Про Варю не думала в мене жодна розумна клітина.

Вдарила весна! Вулиці зашумували портативними костюмами й легкими черевиками. Червоношиї піонери, вистукуючи в барабани, пішли струнками поточками, перерізуючи вулиці магістраллю красивого майбутнього.

Визначились "види" на врожай.

"Початки всіх початків" дочитав я до краю, але, здивований, побачив, що, дійшовши кінця, я стою на тому ж місці, з якого й починав.

– Е-е, – голубчики!.. Так он як?

І я рішуче здав книжки… І мене з непереможньою силою потягло на виробництво. І я купив собі патинки-джімки (гостроносі), скинувши колишні фордзони (салдацькі). Саме в цей час розв’язалась справа з одруженням Вариним, і то цілком несподівано й під найрізноманітнішими аспектами для всіх її учасників.

Кім – поїхавши на село – застудив собі, дивак, легені; почався процес запалення, і хлопчина не видержав – умер…

– Тю, – бухнув я, коли Варя спіймала мене коло бібліотеки. Вона була в жалобі і з провокаційною міною. – Як же?..

– І головне, – пускала далі вона лицемірство додолу, тихо, наче з слізкою, – і головне, що я не змогла бути навіть на похоронах.

Я пильно глянув на "вдову" і не витримав:

– Ну, Варю, вітаю. Тільки не журись. Адже Кім краще знав, як розпорядитись собою… а може, справді, він хотів лише позбутися тебе.

Варьок глянула, й ніби зненацька, втомно, страждально й разом з тим хитро, всміхнулась:

– Ах…

Мої діла пішли бурхливим темпом. Я взяв установку на фізкультуру і остаточно перебрався жити у воду.

Повертаючись вечорами з Дніпра, мені в голові цокотіли моторки й стояв гомін пляжу. З азартом я шукав ключа: як би перепливти Дніпро? Це стало мені за ідею фікс. З ентузіязмом неофіта, зачарований дивився я на червоні зав’язки, що розмірами погойдувались на середині блакитного Дніпра, і так, під вражінням плавального спорту, в мене спершу з’явились загальні тільки передумови симпатій до спортсменок; а скоро потім діло дійшло до цілковитої конкретизації.

Це була хоч і "водяна", але ж палка любов, а за мого партнера стала одна смуглява, з синіми мазками в очах, юнка – що не більше, не менше брала Дніпро туди й назад, не перепочиваючи. Звичайно, Варя, яка боялась лізти в ванну, лишилася збоку… Само собою…

Проте, мимохіть траплялось її бачити. Воно похорошіло, засмалилося на декольте, стало сміливе, метушливе: все кудись поспішало. Пам’ятаю, мене дивувало те, що в неї появився цілий асортимент нових туалетів. Звідки й нащо?

Якось я бачив її в маркізеті; другий – у баядерці, а іншим разом воно майнуло повз мене, мов рожевий кущ: все в рожевім.

Розгадка не забарилася. Коли одного вечора я несподівано сидів, невідомо чого в потертім фотелі у Варі і своїм звичаєм гладив Норочку, хтось чемний постукав у двері, і Варя, раптом, забувши про мене на півслові схопилась на зустріч: до кімнати вступив, з букетом конвалій молодий і на червінець модний політехнік, з КПІ, тов. Андрій…

– А-а-а!

І більш мені не довелось бачить Варі…

Тип, у якого бриль був, як у наших молодих письменників, розпрощався зі мною, і далі я пішов сам.

"Під таким брилем не родиться ніяка думка", – подумав я про типа…

Навколо стояв гармидер дванадцяти годин дня. Гриміли по брукові биндюги, візники; грузовики гуркотіли, і лящав трамвай… Як у чортовій кузні.

Публіка сунула тротуарами й через вулицю ясною проти сонця плямою і була спіховита, – кожне за ділом…

А над усім миле осіннє сонце лило липкий, червоно-золотистий світ, і – блакитна, холодна твердь неба. В якімсь солодкім екстазі жовте листя втомно згорало в синім…

Мені було легко, але трохи сумовито…

Я чув на собі ласку сонця і йшов поволі, розглядаючись і в той самий час роздумуючи.

"Це вже – осінь; червоне літо – фіть!"

"Напружена бурхливість літніх моїх днів, – думав я, – спланувала в осінь плавно й легко, і я зліз зі свого енергійного "літуна" – цілий і один".

І ще:

"Я лишився сам; але це добре – надалі багато роботи, знову треба братися за діло".

Дійсно, сьогоднішній день повинен був покласти початок, і сьогодні я мав намір одвідати вперше після літньої перерви бібліотеку.

Це бадьорило… Але було трохи сумовито…

На блискучій від сонця площі, де сплутуються головні трамвайні лінії, я задивився на панночку в червоній хусточці, що переходила сліпучі рейки.

Чимсь вона мені нагадала… нагадала ту, яку мені враз захотілось побачити, через яку, може, і ця моя печаль…

"Цікаво, чи вона вийшла заміж?" – подумав я.

Нагадала Варю.

Мені хотілось, щоб не вийшла…

Чого? – не знаю, але, думаючи як зустріну її сьогодні в бібліотеці, мене кортіло задоволено потягнутися.

У Варі було те, що відповідало мойому "сьогодні": сьогодні жевріло останнім жарком червоно-бурхливе вчора, і твердо вставало діловито-енергійне завтра.

"Перелом, а на переломі капризні бажання".

Жмурячись проти сонця, я мріяв про Варю, уявляючи, як ми побачимось…

А зразу в мене було не вирішено, куди йти: чи просто в бібліотеку і з кар’єру братись за "Початки всіх початків" (на пляжі я довідався з газети, що вийшов новий том), чи піднятись у парк.

Думка, що це останнє сонце й тепло, і бажання ще раз оглянути з гори свій курорт – Дніпро й пісок – привертали до парку…

На повороті, в юрбі замаячило щось знайоме.

Фріда!..

– А-а…

Фріда жваво, трохи почервонівши від несподіванки, почала розмовляти зі мною. Я потяг її в тихий провулок. Те… се… Потім:

– А Варя?

– Варя? Варя давно вже вийшла заміж. Хіба ви не чули? – одповіла Фріда і незрозуміло подивилась мені в вічі.

– За Андрія? – коротко кинув я.

– Да… А ви його знаєте?..

Далі довідався я, що Андрій – "хороший хлопчик"… Переліз на другий курс політехнікуму, а це недавно йому пощастило пристроїтись на службу.

Що ж до Варі, то – як оповідала Фріда – вона страшенно змінилась… Стала діловита й розсудлива і потрохи забирає дома "гору". Навіть над мамашею. Про Андрія нема що й казати.

Звичайно, всі "глупості" вилетіли з голови, і тільки інколи вона згадує про мене: де він, що його не видно?

– Дякую, – одповів я на це Фріді…

Перед наявністю невідомих, але, певна річ, величних обов’язків жони свого мужа одійшли на бік всі колишні інтереси. Ніде тепер Варя не буває, навіть у церкві, бо це може пошкодити Андрієві, як службовцеві й студентові…

І рішучо задоволена зі свого стану…

– Так… Ну, а далі ж що? – поставив я невинне питання.

– Як що? – здивувалась, не зрозумівши мене, Фріда. – На майбутнє літо проектують поїхати в Крим…

– Ага-а… в Крим? – зрозумів я. – Це цікаво.

Як прощалися, мені якось ненароком кинулась у вічі здорова повнота Фрідиних червонуватих щік і легкий пушок на верхній губі, яка, здавалось, увесь час нервово тремтіла. В очах – приглушена жага…

"А чому раніше я не звертав на це жодної уваги?" – ще промайнула зальотна думка. Промайнула й вилетіла разом із образом Фрідиним. Я повернув у парк.

Алеї були чисті, прозорі й просторі, і золотилось павутиння. Незграбними групами лежало на траві сухе, широке листя, і пахло звідусіль гострим і осіннім. Як гниличкою.

На віддалених лавках сиділи рідкі одвідувачі: дами, зігнуті кавалери з газетами в руках.

Я пройшов нагору. На однім із поворотів, на траві, проти сонця лежачи й сидячи, розташувалась купка молодих і повних дам із одкритими шиями, і шиї від літньої спеки були кольору помаранчів.

Дами провели мене мовчанкою й поглядами. В одної з них, у бузковій сукні, я помітив в очах тайну голубої глибини, на момент пірнув туди м’яко й страшенно глибоко, стало страшно, але пройшов теж мовчки. "Те" було вже не "по сезону", й мені хотілось віддатися плинові своїх думок і настроїв, стоячи на горі й дивлячись на Дніпро й пісок…

Дніпро врізавсь у даль – сюди й туди – гострим синім ножем, до неможливого синім, і чітко біліли в далині церкви далеких сел.

Піді мною покинений і самотній Дніпро гнав води на південь і віяв синім холодком. Мабуть, того, що його покинули й був сам. Пляж голий і змокрілий з краю, дрімав, спочиваючи, проти сонця, одна тільки біло-чорна жіноча постать, мала, як цятка, непомітно пересувалась накоченою дорогою… в шелюги… геть далі… до Слобідки.

Погойдувались самітні кольорові човни, строчила моторка за водою, і пнулась гордовито блискуча, дурна ковбаса. У світлі ласкаво-бурливого сонця й обвіяна синім, холодкуватим вітерцем думка моя була сумовита й кисленька. Того, що осінь – раз; по-друге – чудернацька й нежданa річ! – Варя…

"Так… Варя, значить, замужем".

Від цієї думки, признатись, мені було якось ніяково: чи розчарування, чи очарування; печаль, чи досада. За душу, про яку колись я висловився, що вона теж саме, коли не менше, що й пар, щипало, і вона тоненько скиглила, ніби поводили гвіздочком по склу. Журною мелодійкою крутилась і не відходила думка, що Варя – заміжня.

"Але чого тобі? – нарешті спитав я себе. – Ти б хотів, щоб Варя заради стрінутись і поплести канітель з тобою, одмовилась вийти заміж?"

І мамаша?.. Чи..? Але ще недавно ти ж заявив смуглявій із синіми мазками в очах юниці, що для одруження тобі бракує ерудиції!

Була година перша, і мені було сумовито.

Імпозантно ревли сирени на виробництвах, я все стояв.

І враз став я собі смішний і далекий і дивно незрозумілий.

"Ах, ти ж, недодимлене стегно міщанства!.."

Я випнувся бадьоро і озирнувся. Захотілось гомону, шуму, галасу.

"Варя! – нахабно стала в мені груба думка. – Сміття! Вісім років минуло революції для всіх, для неї, а воно одгородилось кісейною ширмочкою проблематичного "сімейного щастя", і більш нічого не хоче. І не буде їй нічого! Хіба що Крим".

Я уявив її і її кімнату до найменших подробиць і себе:

"А ти теж… Теж знайшовся імпресаріо для міщанської ляльки… З якого дива? Назад! Дайош бібліотеку! Досить!"

Було радісно й енергійно. Я уявляв роботу сильну й бадьору, галас, гомінкі сонячні вулиці, новий шумливий побут.

Я ще раз глянув на Дніпро і за цим разом знайшлось те, для чого власне я й прийшов сьогодні в парк.

"Битіє омрачає сознаніє", – рельєфно, чітко, ясно враз одбилась у моїй голові думка.

"А правда!"

І, потенціяльний я, рішучо повернувся. Примруживши до сонця, пішов веселим кроком із парку.

"Вітаю могутню реалістичну ілюзію. Allo!"

Цим разом у мене з Варею покінчено було все.